

Behovet av nya förgivettaganden

av Bengt-Åke Wennberg

I våra samtal på gamla NORDPLAN förde kulturgeografen Gunnar Olsson, som då ledde verksamheten, fram tanken på existensen av "förgivettaganden".

NORDPLAN skapades en gång för att på djupet stödja och utveckla samarbetet mellan vardagens människor och institutioner i de nordiska länderna. Olsson menade att en viktig utgångspunkt för arbetet i NORDPLAN var att mänsklig synkronisering och samordning görs möjlig genom att människorna lärt sig att använda språket. Därför kom hans Nordiska program delvis att fokusera på språket och dess tillämpning.

Språket möjliggör en triadisk kommunikation, det vill säga att vi gemensamt kan studera något tredje som ligger utanför oss, benämna det och komma överens om hur vi skall hantera det. Vanligen tänker man sig att detta tredje är naturen utanför oss.

Olsson menade emellertid att detta tredje också kunde vara de samordningsmönster vi gemensamt skapade och strävade efter. Det vill säga vilka samarbetsåtaganden vi ställer upp på i samvaron med varandra. Han konstaterade att de samspelsmönster, institutioner, regelsystem och arbetsformer som vi upprätthåller och skapar mellan oss är fullt möjliga att studera och diskutera. Likheter och skillnader kan undersökas. För detta kan vi också använda språket.

En grundläggande egenskap hos språket är att det är möjligt att förstå varandra först när vi som kommunicerar delar vissa grundläggande förgivetta taganden. Först om våra förgivetta taganden om det yttre tredje som vi studerar är gemensamma skapas den nödvändiga förståelsen. Detta gäller också vilka former för samvaron som vi och de andra strävar mot och vill medverka till.

Man kan alltså som Olsson påpekade använda språket som verktyg för att gemensamt utforska och analysera varför den ena eller andra principen för mänsklig samverkan är så viktig och värdefull för den ena eller andra personen eller gruppen. Detta blev också en del av NORDPLANS arbete.

Genom att initiera ett sådant arbete bröt NORDPLAN mot ett existerande förgivetta tagande. Det tidigare förgivetta tagandet var att det skeende vi observerar i vår samvaro med varandra är lagbundet och fastställt i en hierarkisk struktur inom vars ram vi behöver underordna oss givna ledare, doktriner eller ideologier inom ramen för av naturen bestämda lagbundenheter. Genom att lyfta upp samspelet till diskussion och analys så kunde tidigare förgivetta tagande ifrågasättas. Därmed öppnades fältet upp för att söka nya och annorlunda samspelsformer som grunden för mänsklig samvaro.

Denna tanke förändrade synen på individen. Om vi accepterar förekomsten av individens fria val även i hur denne medverkar i samspelet med andra individer så är det rimligt att anta att den yttre samordning vi observerar uppkommer genom en slags självorganisering och inte genom en utifrån kommande styrning. Fokus för samtalet blir då inte i första hand att konstatera vad som är önskvärda samspelsformer, hur de skall skapas, hur ledaren skall fungera, vilka doktriner som är lämpliga eller vilka regelsystem som skall etableras.

Accepterar man tanken på självorganisering måste man istället först förstå hur denna inifrån individen själv kommande samordning och integrering med omvärlden och andra individer går till och hur den, om och när den

uppkommer, kan förstås och hur de goda mönstren kan stödjas. Detta blev en fråga att diskutera i NORDPLAN.

Samtal som uppstår kan således utgå från två helt olika förgivettaganden. I ett förgivettagande utgår man från att varje deltagare av naturen finner sig förpliktigad att följa ett utifrån fastställt samverkansmönster. I det andra förgivettagandet utgår man från att individen i grunden är autonom och fri att själv forma de principer denne vill följa. Eftersom individen inom ramen för detta senare alternativ kan välja att agera på olika sätt är man som individ inte beroende av någon från början fastställd och överordnad styrning. De mest lämpliga mönstren kan istället diskuteras fram människor emellan.

Problemet som uppstår i samtalet är att om man inte ser skillnaden mellan dessa två förgivettaganden, eller om man inte ens förstår djupet i den motsättning de representerar just för att de som samtalar kommer från olika kulturer, så blir samtal och överläggningar förvirrande och fulla av motsägelser. Motsättningar och förvirring blir alltså obegripliga om de som samtalar inte inser att all mänsklig kommunikation alltid utgår från förgivettaganden.

Gunnar Olsson refererade i sin formulering av förgivettaganden naturligtvis till Thomas Kuhns begrepp paradigm och paradigmskiften. Kuhn avsåg med ett paradigm ett samtalsmönster. I en triadisk kommunikation var det med hjälp av olika samtalsmönster man begripliggjorde det fenomen som man gemensamt studerade. Kuhn visade att det kunde finnas både ett gammalt och ett nytt paradigm för samma fenomen. För eld fanns det exempelvis ett tidigt paradigm där eld beskrevs som partiklar och ett senare där eld beskrevs som en oxidationsprocess som frigjorde energi. Övergången från ett tidigare paradigm till ett senare är ett paradigmskifte som medför konflikter och stridigheter. Samma idé om paradigm kan överföras till samtal om de mänskliga samspelelmönster som vi alla är med i och som vi skapar tillsammans.

Våra gemensamma förgivettaganden om dessa samspelelmönster verkar finnas som en osynlig fond för våra samtal. Så länge som vi tycker att våra förgivettaganden "stämmer" för det mönster vi möter kan vi gemensamt hantera situationer som kräver koordinering och samordning. Tror man att deltagare i en viss gemenskap är tvungna att följa vissa mönster som är mer sanna, bättre och mer lämpliga än andra så kommer det vid mötet med andra gemenskaper att uppstå en strid om vilket mönster som är "bäst" och "sannast" och vilka i vilken gemenskap som skall dominera och bestämma

över den andre. Önskar man bättre integrera de nordiska länderna, så som var intentionen med NORDPLAN, så är detta en synnerligen olämplig utgångspunkt.

I ett arbete som i NORDPLAN är det därför mer rimligt att samtalen bör formas av föreställningen om att de som deltar är autonoma individer som väljer hur de vill delta i samspelet. De har alltså förmåga att se bortom de yttre bestämmelser och styrning som de själva är vana vid och de kan därför samtala om hur de vill ordna livet tillsammans även med andra. I de samtal som då kommer till stånd blir det mindre angeläget att fastställa vilket mönster som är "bäst" och "rätt". Det blir istället mer angeläget att förstå och formulera beskrivningar av det yttre och gemensamma tredje – det vill säga det samarbetsåtagande – som man måste underkasta sig för att kunna hantera sitt liv tillsammans.

För att komma fram till en förståelse av detta åtagande måste deltagarna skapa sig en för de olika individerna *förenlig* bild av meningen med, och värdet av, den gemenskap de deltar i snarare än att bara och ensidigt kräva att alla underordnar sig en gemensam bild som påstås vara "sann" eller som bestämts uppifrån och utifrån. Detta har blivit min utgångspunkt i mitt arbete med organisationer och företag och i de samtal jag initierat i dessa.

Referens

Olsson G (2007): *Abysmal. A Critique of Cartographic Reason*. Chicago: The University of Chicago Press.

Originalfil

<https://www.bengtharry.me/?p=3030>